

Milli Birlik Komitesi Döneminde Türkiye'nin Dış Politikası (1960-1961)

Yakup KAYA Doç. Dr., Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih, Konya, Türkiye
ykaya@erbakan.edu.tr

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 22.03.2024**Kabul:** 29.05.2024**Yayın:** 30.06.2024

Anahtar

Kelimeler:

Mayıs Askeri Darbesi, Milli Birlik Komitesi, Cemal Gürsel Hükümetleri, Türk Dış Politikası, NATO.

Türkiye'de dış politika araştırmalarında, askeri darbeler sonrasında oluşan ara rejimlerin 1960-1961, 1971-1973 ve 1980-1983 arası dış politika analizleri sınırlı düzeyde yapılmıştır. Askeri darbeler sonrasında demokrasiye uğradığı dönemlerde kurulan Ara Rejim Hükümetlerinin eliyle iç ve dış politika yürütülmeye çalışılmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi, darbe sonrasındaki siyasal kültürün şekillenmesinde etkin ve başat bir rol oynamıştır. Milli Birlik Komitesi döneminde, Milli Birlik Komitesi Başkanı, Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel yönetiminde kurulan I. ve II. Cemal Gürsel Hükümeti öncülüğünde dış politik sorunlar çözülmeye çalışılmıştır. Milli Birlik Komitesi döneminde ABD ve Avrupa ülkeleriyle siyasi ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesine özen gösterilmiştir. NATO ve CENTO gibi Türkiye'nin bağlı bulunduğu uluslararası kuruluşlarla sağlanan bağın sürdürülmesi için çaba harcanmıştır. Diğer taraftan üyesi olunan Avrupa Konseyi'yle ilişkilerin ve iş birliğinin artırılmasına gayret gösterilmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğuna katılımın sağlanması konusunda çalışmalar sürdürülmüştür. Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk ve dostluk ilişkisi çerçevesinde bir siyasi ve diplomatik ilişki oluşturulmaya gayret edilmiştir. Arap ülkelerinin bağımsızlık çabaları desteklenmiş, Afrika ve Uzak Doğu'daki ülkelerle dostane ilişkilerin kurulmasına çalışılmıştır. Kıbrıs Türklerinin hakları gözetilmeye çalışılmıştır. Makalede 1960-1961 yılları arasındaki darbe sonrası Türk Dış Politikası, Kurucu Meclis ve Milli Birlik Kurulu Tutanaklarından, Hükümet Programlarından, döneme ait bir kısım gazetelerden, hatıralardan ve konuyla ilgili makalelerden, kitaplardan ve tezlerden faydalanılarak ele alınmıştır.

Türkiye's Foreign Policy in the National Unity Committee Period (1960-1961)

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 22.03.2024**Accepted:** 29.05.2024**Published:** 30.06.2024**Keywords:** May 27th

Military Coup, National Unity Committee, Cemal Gürsel Government, Turkish Foreign Policy, NATO.

Observing the literature, it becomes obvious that in Türkiye there is a noticeable gap in research, analysing foreign policies during interim regimes post-military coups between 1960-1961, 1971-1973, and 1980-1983. These periods, marked by democratic interruptions, witnessed interim administrations grappling with both domestic governance and international relations. The National Unity Committee, pivotal during these transitions following the 27th of May 1960 coup, under leaders like Cemal Gürsel, spearheaded efforts to address foreign policy challenges. Notable initiatives included fostering political and diplomatic ties with the US, Europe, and maintaining affiliations with multilateral organizations like NATO and CENTO. There was also a concerted push for the Turkish Republic's accession to the European Economic Community. Diplomatic efforts aimed at cultivating amicable relations with neighbours and global powers, including the Soviet Union, were prioritized. The Turkish Republic at that time supported the independence aspirations of Arab nations, enhanced ties with countries across Africa and the Far East and prioritized safeguarding the rights of Turkish Cypriots. To understand Turkish foreign policy during 1960-1961, diverse sources such as records from the Constituent Assembly, governmental documents, contemporary newspapers, memoirs, and scholarly publications are being utilized, aiming for a comprehensive understanding of Türkiye's foreign policy dynamics during these critical periods.

Atıf/Citation: Kaya, Y. (2024). Milli Birlik Komitesi Döneminde Türkiye'nin Dış Politikası (1960-1961). *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 8 (1), 83-100.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

Giriş

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında güttüğü denge siyaseti özellikle savaşın son aşamasında Müttefik Devletler lehine almış olduğu destek kararı ile birlikte büyük ölçüde dönüşüm göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan çift kutuplu bir Soğuk Savaş düzeninde ise Türkiye Batı Bloğu ekseninde bir politika izlemek kaydıyla dış politikadaki tercihini açığa kavuşturmuştur.

Türkiye'nin ekonomik alanda kalkınabilmesi için dış yardıma ihtiyacı olduğunu düşünen ve bu yardıma olumlu tesir edeceği gerekçesiyle Türk Hükümeti temsilcileri birçok sahada ABD'nin yanında yer almıştır. ABD açısından ise gerek Ortadoğu denklemine gerekse de komünizmle mücadele çerçevesinde Türkiye gibi jeopolitik yönü güçlü olan bir ülkenin kendi yanında yer alması, önceliğe alınması gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir (İzmir, 2017, s. 182).

14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda yirmi yedi yıldır iktidarda bulunan CHP'nin hükümetten düşmesi ve CHP içinden çıkan DP'nin iktidara gelmesi Türk siyasal hayatındaki en kritik gelişmelerden birisidir. (Birsal&Duman, 2012, s. 300). DP yönetimi Batı ile bütünleşme eğilimini ve ABD ile ileri düzeyde siyasi ve diplomatik ilişki geliştireceğinin işaretini Kore Savaşı'nda Güney Kore'ye asker göndererek göstermiştir. (Birsal&Duman, 2012, s. 300) ve (İzmir, 2017, s. 182). DP'nin ilk yıllarında kayıtsız ve şartsız bir şekilde ABD ekseninde yürüyen politikaları, değişen dünya şartları ile beraber dönüşmeye başlamıştır. Kuşkusuz böylesine bir gelişmede Batının Sovyetler Birliği ile iş birliğine girmesi de etkili olmuştur. Türkiye yanındaki büyük bir güce kayıtsız kalamamış ve 1959 yılında Türk-Sovyet yakınlaşması gündeme gelmiştir. (Kuruloğlu, 2017, s. 192-193).

1960 yılına gelindiğinde Türkiye'deki ekonomik huzursuzluk en yüksek noktasına erişmiştir. İşte böyle bir ortam içinde 1960 Nisanı'nda Başbakan Menderes'in, Temmuz ayında Moskova'ya gideceği açıklanmıştır. Bilindiği gibi Menderes 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle iş başından uzaklaştırıldığı için Moskova'yaziyaretini tamamlayamamıştır (Ülman&Gönlübol, 1966, s. 172).

DP iktidarı, yaşanan sosyo-politik ve ekonomik sorunlar karşısında önlem almaya çalışırken, 27 Mayıs 1960 gecesi gerçekleşen bir askeri darbeye hükümet ve TBMM feshedilmiş ve her türlü siyasi faaliyet yasaklanmıştır.

Ordunun içinde Milli Birlik Komitesi (MBK) adıyla örgütlenen subaylar tarafından gerçekleştirilen bu darbe ile dış politikada doğrudan bir değişiklik hedeflenmemiştir. Darbeyi gerçekleştiren cunta, idareyi ele aldıktan sonra yaptığı açıklamada Türkiye'nin dış politikasında yöntem ve mantalite açısından bir değişimin olmayacağını dile getirmiştir (İzmir, 2017, s. 182).

Bu bağlamda konunun daha açık bir şekilde kavranabilmesi için DP iktidarının son yıllarından 27 Mayıs darbesine giden süreç ve 27 Mayıs'ta idareyi ele alan Milli Birlik Komitesi yöneticilerinin dış politika anlayışları ve 1960-1961 yılları arasındaki Ara Rejim Döneminin dış politika açımları makale içerisinde birincil ve ikincil kaynaklar çerçevesinde tartışılıp belirli sonuçlar elde edilmeye çalışılacaktır.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Sürecin Türk Dış Politikasına Etkileri

Türkiye'de 27 Mayıs 1960 sabahı yapılan askeri darbenin nedenlerini Demokrat iktidarının iç politika tutumunda özellikle ekonomik huzursuzlukta aramak gerekir (Ülman&Gönlübol, 2014, s. 323).

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türk ekonomisi dinamik bir döneme girmiş, ithalat bolluğu ve tarımda makineleşmenin de etkisi ile ekim alanlarının genişletilmesi 1950-1953 dönemlerinde Türk ekonomisinde canlılık ve bolluk dönemlerini beraberinde getirmiştir. Ancak 1950'lerin ortalarına doğru ekilebilir toprakların en üst sınırlarına ulaşılmış ve enflasyon giderek büyüyen dış ödemeler açığına yol açmış ve ekonomi dengesini yitirmiştir (Tuncer, 2014, s. 13). Böyle bir ortamda Demokrat Parti iktidarına yönelik toplumsal bakış yön değiştirmiş ve ülkede iç huzursuzluk baş göstermiştir.

Demokrat Parti'nin kuruluşundan itibaren dönemin siyasal iktidarı ve güçleri parti

yöneticilerinden laikliğe ve Atatürkçü düşünceye bağlı kalınması ve dinin siyasete karıştırılmaması konularında büyük bir özveri ve hassasiyet beklemiştir. DP'nin on yıllık iktidarı boyunca siyasal ve toplumsal alanlarda attığı adımlar, Türkiye'deki laik çevreler tarafından Atatürk'ün kurduğu rejimin temel ilkelerinden uzaklaştırılması şeklinde değerlendirilmiştir. Bu dönemde başta Köy Enstitüleri ve Halkevleri gibi kültür kurumlarının ortadan kaldırılması DP iktidarına karşı iktidar karşıtlığını giderek belirginleştirmiştir. Kemalist ideolojinin toplumsal ve siyasal alanlarda giderek aşındırıldığı gerekçesinden hareket eden Atatürkçü çevreler, gerek bürokraside gerekse de toplumsal hayatta iktidar karşıtlığının ana odak merkezi konumuna gelmişlerdir (Yıldız, 2001, s. 141).

Diğer taraftan Demokrat Parti iktidarı uyguladığı politikalarla ülkede sosyo-ekonomik ve kültürel aşınmaya, Amerikanlaşmaya ve gecekondulaşmaya sebebiyet vermekle eleştirilerin hedefinde yer almıştır. Sivil bürokratların ve özellikle de maaşları enflasyonla eriyen subayların prestij kaybına uğramasıyla DP'ye karşı tepkiler giderek büyümüştür. Ülke ekonomisi kötüleştikçe Demokrat Parti'nin giderek sertleşen politikası, CHP'nin etkinliklerini sınırlamak üzere meclis yetkileri ile donatılmış bir Tahkikat Komisyonu kurmaya kadar varınca İstanbul ve Ankara'da öğrenci gösterileri başlamıştır (Başgil, 2011, s. 114-115). İktidarın tutumunun daha da sertleşmesi, Milli Birlik Komitesi adı ile örgütlenen subaylarca 26-27 Mayıs 1960 gecesi yapılan kansız bir darbe ile son bulmuştur. Darbenin birkaç cunta girişimi dışında önceden kapsamlı bir fikirsiz hazırlığının, liderinin ve kadrosunun olmadığı anlaşılmaktadır (Oran, 2015, C. 1, s. 666).

Türkiye'de çok partili demokratik dönemi ilk defa kesintiye uğratan 27 Mayıs askeri darbesinde ABD'nin etkisinin olduğu da ileri sürülmektedir. Özellikle Menderes'in sanayileşme için gerekli ekonomik destek ve krediyi ABD'den sağlayamaması sonrasında Sovyetlerle temas kurması NATO üyesi Türkiye'nin bir eksen kaymasına girmesi şeklinde yorumlanmış olabilir. Darbeden önce DP iktidarı ABD ile Türkiye'nin güvenliği için önemli anlaşmalar imzalamasına rağmen ABD istihbaratı iktidara darbe ile ilgili önceden bir istihbarat sağlamadığı gibi sonrasında da gerekli desteği vererek iktidarın devamından yana bir tutum sergilememiştir (Oran, 2015, s. 667)

27 Mayıs Askeri Darbesi, ordu içinde emir komuta çizgisine uymaksızın alt ve orta düzey subayların oluşturduğu bir cunta faaliyeti sonucunda gerçekleşmiştir. Türk siyasal yaşamında meydana gelen darbe ve muhtıralar içerisinde, 27 Mayıs Hareketi hala bu özelliğini korumaktadır.

Kara Kuvvetleri Komutanıyken DP Hükümeti tarafından emekliye ayrılan Orgeneral Cemal Gürsel, darbe sonrasında Milli Birlik Komitesi tarafından Ankara'ya davet edilmiş ve darbenin lideri olarak kabul edilmiştir. (Tuncer, 2014, s. 15-17).

Yeni Sabah Gazetesi'nin, 27 Mayıs 1960 tarihli manşeti "Silahlı Kuvvetler Bütün Yurtta İdareyi Ele Aldı" şeklindedir. Haberde, Türk demokrasisinin düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısı ile kardeş kavgasını önlemek için ordunun idareyi ele aldığı ve hareketin kansız bir şekilde başarıldığı yazılmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye radyolarından sabaha karşı 04.25'te millete verdiği mesajda 'en kısa zamanda, milleti seçime götürecek bir kurucu meclis kurmak maksadıyla geçici olarak idareye el koyduklarını, amaçlarının ülkede demokratik rejimin yeniden kurulmasını sağlamak olduğunu' bildirmiştir (Yeni Sabah, 27 Mayıs 1960, s. 1).

27 Mayıs Darbesini gerçekleştiren kadronun yayınladıkları bildiride yeni yönetimin dış politikaya bakışıyla ilgili şu tespitler dikkat çekici niteliktedir: "Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayettir. Büyük Atatürk'ün yurtta sulh ve cihanda sulh prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız, CENTO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz düşüncelerimiz Yurtta sulh cihanda sulhtur..." (Ülman&Gönlübol, 2014, s. 323) ve (Milliyet, 27 Mayıs 1960, s. 1)

30 Mayıs günü yeni kabine ilk toplantısını yapmış ve dış politika konusunda şu ilke kabul edilmiştir: "Müttefik ve dost memleketler başta olmak üzere komşu memleketler ve bütün dünya milletleri ile dostça münasebetlerde bulunulmasına ve barışa hizmetin Türkiye'nin dış politikasının temel prensibi olarak kabul edilmesine karar verilmiştir." (Yıldız, 2001, s. 271).

8 Eylül 1960 tarihli Hâkimiyet Gazetesinde, "Yabancı basın milli inkılabımızı övüyor" şeklinde bir haber görülmektedir. Eylül 1960 tarihli The Reporter adlı Amerikan Gazetesinde, 27 Mayıs'tan beri ülkeyi idare eden askerlere Türk halkının güveninin tam olduğu belirtilerek, Türkiye'deki askeri darbenin diğerleri ve Mısır'daki ile mukayese edilemeyeceğini, sebebinin ise; Türk Ordusundaki subayların daha geniş düşünceli ve disiplinli olmasından ileri geldiğini belirtmektedir. Ayrıca gazete, Türkiye'nin Atatürk'ün öğretileriyle olan bağıını koruduğunu ve Türk Ordusunun bu ideallerin muhafızı olduğunu yazmıştır (Hâkimiyet Gazetesi, 8 Eylül 1960, s. 1).

Birinci ve İkinci Cemal Gürsel Hükümetlerinin Kurulması

Milli Birlik Komitesi, Devlet ve Hükümet Başkanı olan Cemal Gürsel Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Başbakanı olarak 24. Cumhuriyet Hükümetini kurmuştur. 24. Hükümet 30 Mayıs 1960'ta kurulmuş ve 5 Ocak 1961'e kadar görevini sürdürmüştür (Güven, 2016, s. 13).

24. Hükümetin Başbakanı olarak Cemal Gürsel, 11 Temmuz 1960 günü 24. Cumhuriyet Hükümeti'nin programını açıklamıştır.

Aynı gün hükümet programını okumakla görevli olan Devlet Vekili Amil Artus hükümetin Dış Politika ile ilgili almış olduğu kararları şu şekilde açıklamıştır:

"Dış politikada, İnkılap Hükümetimizin, vazife başında bulunduğu müddetçe, takip edeceği siyasetin ana hatları daha 27 Mayıs 1960 sabahının ilk saatlerinden itibaren Türkiye radyoları ile memleket umumi efkârına ve bütün cihana ilân edilen prensiplere dayanmaktadır. Dış siyaset alanındaki gayemiz, her şeyden evvel Türk Milletine karşı gösterilen hürmet ve itimada uygun bir siyaset takip etmektir. Türkiye, kimseye karşı düşmanlık hisleri beslemez. Uzatılan her dost eli sıkır. Kendisine karşı gösterilen hakiki ve samimi dostluğa, aynen mukabele eder. İnsanlığın bugün karşılaştığı en önemi mesele, adil, devamlı ve sağlam bir barışın kurulmasıdır. Böyle bir barışın kurulması ancak devletlerin bağımsızlıklarına saygı göstermek ve milletlerin hürriyet ve istikrar içinde refah ve terakki yolunda ilerlemelerine imkân vermek suretiyle kabildir. Sağlam bir dünya barışının kurulmasına engel olan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve bu barışı mümkün kılacak zemini hazırlamak maksadıyla sarf edilmekte olan gayretleri Türkiye büyük ve yakın ilgi ile takip etmektedir. Bu gayretlerin başarı ile sonuçlanması için Hükümetimiz mevcut vecibeleri dairesinde, kendisine düşen vazifeyi yapmaktan hiçbir zaman geri kalmayacaktır. Türkiye'nin bu gayelere erişmek için sarf ettiği gayretlerde dayanağı, Birleşmiş Milletler ile NATO ve CENTO ittifaklarıdır. NATO, hür ve müstakil yaşamak ve insanlığın ve medeniyetin gerçek prensiplerini savunmak azminde bulunan Batı memleketlerinin Birleşmiş Milletler Anayasasına uygun olarak kurdukları bir savunma teşkilatıdır. Eski ve kuvvetli bağlarla bağlı bulunduğumuz ve Atatürk inkılabları neticesinde kendilerine daha da yaklaşmış olduğumuz bu dost ve müttefik memleketlerle münasebetlerimizi her sahada eşitlik ve egemenlik esasları dairesinde yürütmek ve geliştirmek dış siyasetimizin başlıca prensiplerindendir. NATO müttefiklerimizden bahsederken Amerika Birleşik Devletleri ile olan samimi ve ileri dostluk bağlarımıza işaret etmemek mümkün değildir. Başkan Eisenhower'ın Türkiye Devlet ve Hükümet Başkanına gönderdiği mesajında belirtilen bu dostluğun karşılıklı gayretler sayesinde ve müşterek menfaatlerimiz istikametinde daha da inkişaf etmesi için elden gelenin yapılacağı tabidir. Türkiye, NATO'ya ve bu camiaya mensup memleketlere bağlı olduğu kadar CENTO'ya ve CENTO memleketlerine de bağlıdır. CENTO, yine Birleşmiş Milletler Anayasasının uygun olarak Orta Doğu'da barış, güvenlik ve ilerlemeyi sağlamak üzere meydana getirilen bir savunma teşkilatıdır. Dost ve müttefik Yunanistan ile olan münasebetlerimize de işaret etmek isteriz. Bu münasebetlerin Kıbrıs meselesinin hallinden sonra ananevi bağlarımıza ve müşterek menfaatlerimize uygun olarak geliştiğini memnuniyetle müşahede ve bu gelişmenin ileride daha da kuvvet bulmasını samimiyetle temenni etmekteyiz. Kıbrıs'taki cemâatimizin haklarını ve menfaatlerinin korunmasına ve Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbalinin teminât altına alınmasına imkân verecek olan Zürih ve Londra Anlaşmalarının nihai tekemmül safhasına ulaşmaktayız. Kıbrıslı Soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde milletimizden ve Hükümetimizden daima görecekları yakın alâka ve muhabbetle yürekleri ferah ve başları dik olarak şeref ve vekârla vazifelerini yerine getireceklerine, mesuliyetlerini alacaklarına ve refah ve saadet içinde yükselip

ilerleyeceklerine inanıyoruz. Türkiye için büyük önem taşıyan Balkan bölgesinin mühim bir unsuru olan Yugoslavya ile mevcut münâsebetlerimizi ahdi bağlarımız çerçevesinde müşterek menfâatlerimize uygun olarak geliştirmek temennisindeyiz. Üyesi olduğumuz Avrupa Konseyini bilhassa zikretmek isteriz. Bilindiği gibi bu teşekkülün amacı, üyelerinin sosyal ve iktisâdi gelişmelerine çalışmak suretiyle bu yolda sıkı bir iş birliğini gerçekleştirmektir. Avrupa Konseyinin dayandığı ana prensip, her şahsın insan haklarından ve hürriyetlerinden faydalanmasını sağlamaktır. Konseyin bundan sonraki çalışmalarına da faal bir şekilde katılmak bizim için şerefli ve zevkli bir vazife olacaktır. Türkiye, mensup bulunduğu ittifaklar haricinde kalan devletler ile de münâsebetlerini Birleşmiş Milletler prensiplerine uygun olarak ve giriştiği taahhütler çerçevesinde geliştirmek azmindedir. Bilhassa Orta ve Yakın Doğu memleketlerine karşı alâka ve yakınlık duymaktadır. Bu arada Arap memleketlerine hürriyet ve istiklâl içinde refah yolunda ilerlemelerine devam etmelerini kuvvetle arzu etmekteyiz. Bu münâsebetle şunu da belirtmek isteriz ki, B.A.C. ve Irak ile mevcut anânevi dostluk bağlarımızın daha da kuvvetlenmesi hususunda bu iki komşumuzla karşılıklı anlayış içinde bulunduğumuzu görmekten büyük bir memnuniyet duymaktayız. Diğer komşu memleketler, bu arada hususiyile büyük kuzey komşumuz Sovyetler Birliği ile münâsebetlerimizi karşılıklı saygı esasına müstenit iyi komşuluk çerçevesinde ilerletmeyi samimiyetle arzu etmekteyiz. Ancak dünyada istikrar ve barışın kurulması ve gerginliğin izalesi yolunda sarf edile gelen gayretlerin semer vermesi ile bu arzumuzun tahakkuku kolaylaşmış olacaktır. Bütün milletlerin, barış ve huzur içinde bağımsızlıklarına kavuşmaları Türkiye'nin en fazla değer verdiği ülkelerden biridir. Bu itibarla, henüz bu amaca ulaşmamış olan memleketlerin karşılıklı anlaşmalar yoluyla gayelerinin barış içinde gerçekleşmesini görmekten ancak memnun olacağız. Bu arada nazarımızı bilhassa Afrika kıtasına çevirmek isteriz. Bazıları ile daha yakından siyasi münâsebetler kurduğumuz Afrika memleketlerinin refah ve huzur içinde gelişmeleri en halisane temennimizdir. Dünya medeniyetinin ilerlemesine büyük hizmetlerde bulunmuş olan Uzak - Doğu memleketlerine karşı en kalbi hislerle meşbu bulunmaktayız. Bu memleketlerle olan münâsebetlerimizin de her sahada gittikçe artan bir hızla gelişmesini samimi olarak dilemekteyiz. Milletlerarası siyâset alanında tesir ve nüfuzları gittikçe artan Latin Amerika memleketleri ile münâsebetlerimizin dostluk ve karşılıklı hürmet havası içinde gelişmesine de büyük bir önem atfetmeyi hakiki menfaatimizin icabatından saymaktayız. Aynı alakayı, bize coğrafi bakımdan uzak olmakla beraber siyasi görüş ve gaye bakımından pek çok hususlarda yakın bulunan Britanya Milletler Camiasına mensup diğer memleketlere de göstermek kararındayız.”(Neziroğlu, Yılmaz, 2014, 9-11)

Görüldüğü üzere Birinci Cemal Gürsel Hükümeti'nin(24. Cumhuriyet Hükümeti) temel hedefleri Türkiye'nin 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' ilkesi çerçevesinde hareket edilerek şekillendirilmiştir. Dış Politikada hükümet ABD ile ilişkilerin sürdürülmesi ve geliştirilmesine, bağlı bulunan NATO, CENTO gibi uluslararası kuruluşlarla askeri ve siyasi ilişkilerin ve ittifak anlayışının sürdürülmesine, yine üyesi olunan Avrupa Konseyi'yle bağların güçlendirilmesine ayrı bir önem atfetmiştir. Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin dış politik ilişkilerinin geliştirilmesine önem verilmiştir.

Arap ülkelerinin hürriyetlerine kavuşması temenni edilen programda, özellikle Irak ve Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Türkiye'nin dış politik ilişkilerinin geliştirilmesi ve iyi komşuluk kurulması konusu üzerinde durulmuştur.

Uzak Doğu, Afrika ve Latin ülkeleriyle dostane ilişkilerin sürdürülmesi temel hedefler arasında yer almıştır. Yunanistan'la ilişkilerde temel belirleyici unsur Kıbrıs meselesi olmuştur. Kıbrıs Türklerinin geleceğinde Zürih ve Londra Antlaşmalarının sağladığı hakların sürdürülerek geliştirilmesi esası benimsenmiştir.

Milli Birlik Komitesi, Devlet ve Hükümet Başkanı olarak Cemal Gürsel 25. Cumhuriyet Hükümeti'nin Başbakanı olarak II. Hükümetini 5 Ocak 1961'de kurmuştur. 25. Hükümet 20 Kasım 1961'e kadar görevini sürdürmüştür. II. Cemal Gürsel Hükümeti de I. Hükümet dönemindeki dış politika programını sürdürmüştür.(Neziroğlu, Yılmaz, 2014, 17)

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin iki ana çerçevede şekillendiği

gözlenmektedir. 1945-1960 yılları arasında Katı Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü yıllarda iki ülke arasındaki ilişkiler sağlam bir dayanışma örneğine sahne olmuştur. Türkiye-ABD ilişkilerini bu süreçte tam bir ittifak ekseninde tanımlamak mümkündür. NATO ile Türkiye arasındaki ilişkileri değerlendirirken dahi ABD en belirleyici başat güç olarak düşünülmelidir. 1960'tan sonra yani Yumuşama(Detant) döneminin başlarından itibaren Türkiye-ABD ilişkilerinde inişli çıkışlı bir süreç kendisini göstermiştir (Armaoğlu, 2014, s. 728).

1960'tan itibaren Türkiye ve ABD'de iktidarın el değiştirdiği bir ortamda, Türk-Amerikan ilişkilerini şekillendiren temel etkenlerden birisi de iktidarların siyasi tercihleri olmuştur (İzmir, 2017, s. 181).

27 Mayıs Askeri Darbesini gerçekleştiren cunta, NATO ve CENTO gibi uluslararası kuruluşlara hükümetin bağlı kalacağına ve söz konusu kuruluşlara üye olmanın gerektirdiği sorumluluklarını yerine getirmeye devam edeceğine yönelik bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamanın temelinde, darbeye ABD'nin çeşitli nedenlerle karşı çıkabileceğinden duyulan kaygı yatmaktadır(Oran, 2015, C. 1, s. 681).

Diğer taraftan Türkiye'nin Demokrat Parti iktidarında uygulanan ekonomik politikaları çerçevesinde Batıya olan ekonomik bağımlılığı giderek artmıştı. Darbeden sonra Milli Birlik Komitesi yönetimi de özellikle ABD'den alacağı ekonomik yardıma ihtiyaç duymuş ve dış politika çizgisinin belirlenmesinde ABD ile kurulan ittifak yörüngesinin dışına çıkabilme seçeneği de oldukça zayıflamıştı (Tuncer, 2015, s. 65).

ABD elçisi Warren, 27 Mayıs günü Washington'a yolladığı telgrafta Türkiye'deki durum hakkında şöyle bilgi vermiştir : *"Türk Silahlı Kuvvetleri olağanüstü iyi örgütlenmiş bir darbe sonucunda 27 Mayıs sabahı saat 04.00 de iktidarı ele aldı. Görünüşe göre ciddi bir muhalefet yoktur ve kayıplar yaklaşık 50 kişi olmak üzere yalnızca Ankara'dadır. Bayar, Koraltan, Hükümet Üyeleri, Genelkurmay Başkanı Erdelhun korunmak amacıyla gözetim altına alınmıştır. Ankara, İstanbul, İzmir sakindir. Göze çarpan organize bir karşı koyuş yoktur. Bu noktada elçilik ayaklanmanın tümüyle iç kaygılardan yola çıkarak yapıldığı inancındadır. Anti-Amerikancılık yönünde herhangi bir belirti yoktur. Tersine Milli Birlik Komitesi üyeleri bu sabah Türk Silahlı Kuvvetleri'nin dostluk duyguları konusunda elçiliğe güvence verdiler ve Türkiye'nin bütün uluslararası yükümlülüklerini özellikle NATO ve CENTO'ya bağlılığını yinelediler"*. (Akalin, 1999, s. 216).

ABD Dışişleri Bakanlığı, 30 Mayıs 1960 tarihinde yayınladığı bildiri ile yeni Türk Hükümetini tanıyan ilk devlet olmuş ve bildiride, "eskiden olduğu gibi Türkiye ile ABD arasında yakın ve dostça ilişkilerin sürdürüleceği ümidi" ifade edilmiştir (Tuncer, 2015, s. 66).

ABD Elçisi Warren, darbeden bir gün sonra 28 Mayıs 1960 günü Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel ile görüşmeye gitmiştir. Cemal Gürsel'in yanında Dışişleri Bakanı Selim Sarper yer almıştır. Warren'in ziyareti hemen o gece Amerika'ya rapor edilmiştir. Elçi Warren, ziyaretinde: *"Şimdiye kadar tanık olduğum en kesin etkili ve çabuk darbe idi bu darbe... Bize ulaşan bilgilerden devrimci hareketin ülkenin tamamında denetimi elinde tuttuğunu sandığımı, değerlendirebildiğim kadarıyla Ankara halkının sonuçtan memnun olduğunu"* söyledi demiştir.

Ayrıca Türk askerinin eyleminin ABD, İngiltere ve Batı dünyasının geri kalan kısmının üzerindeki etkisini tam olarak bilemediğini, özellikle Amerikan Kongresi üzerinde olumlu etki oluşturamayabileceğini de ifade etmiştir.

Gürsel, söyleşinin sonunda bir başka konuya girerek sorumluluk taşımayan geçmiş yönetimin, cuntaya felaket bir mali miras bırakmış olduğunu belirtmiştir. Maliye Bakanlığı Müsteşarına 1 Haziran'da kaç para ihtiyaç olduğunu sormuş "elde 23 milyon var fakat devlet memurlarının maaşını ödemek için 180 milyon lira lazım karşılığını" almıştır. Gürsel ilk aylıkların ödenmesinin hükümet açısından önemini ayrıca belirtmeye gerek olmadığını ifade etmiştir. Warren, Gürsel'e yanıt olarak bunun askeri idare ya da geçici hükümet açısından ne kadar önemli olduğunu anladığını ama mali yardımı ele almadan önce bazı hususların aydınlığa kavuşturulması gerektiği yanıtını vermiştir (Akalin, 1999, s. 66).

Darbe sonrasında, ABD Başkanı Eisenhower'ın Haziran 1960'ta Amerika'nın Ankara

Büyükelçiliği aracılığı ile gönderdiği mesaja baktığımızda; “ Dostluk ve işbirliği an’anesine uygun olarak Türkiye ile samimi münasebetler kurmaktan memnunuz, seçimler yapmak ve hükümet idaresini yeni seçilecek makamlara devretmek konusunda izhar ettiğiniz azim Türkiye'nin bütün dostları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır... Hükümetimizin Türkiye'nin NATO ve CENTO ile bağlarını muhafaza etmek hususundaki azmi benim için ve hür dünyanın müdafaası gayesi ile kurulmuş bulunan bu müşterek emniyet teşekküllerinde Türkiye ile teşriki mesai edenler için keza büyük bir memnuniyet kaynağı teşkil etmiştir... Hükümetim... Türkiye ile samimi münasebetlere devamdan memnuniyet duyacaktır” sözlerine yer verilmiştir (Köprülü, 2018, C. 3, s. 41).

Milli Birlik Komitesinin, 11 Temmuz 1960 tarihli genel kurul toplantısında komite belirlediği programda dış politika tutumlarına da yer verilmiş ve şöyle denilmiştir: “Türkiye'nin uzatılan her dost elini sıkarken kendisine karşı gösterilen hakiki ve samimi dostluğa aynen karşılık vereceğini bildirmişlerdir. NATO'dan ise hür ve müstakil yaşamak ve insanlığın ve medeniyetin gerçek prensiplerini savunmak azminde bulunan Batı memleketlerinin Birleşmiş Milletler Anayasasına uygun olarak kurdukları bir savunma teşkilatı olarak bahsetmişlerdir. Eski ve kuvvetli bağlarla bağlı olduğumuz ve Atatürk İnkılapları neticesinde kendilerine daha da yaklaşmış olduğumuz bu dost ve müttefik memleketlerle münasebetlerimizi her sahada eşitlik ve egemenlik esasları dairesinde yürütmek ve geliştirmek dış siyasetimizin başlıca prensipleri olacak”. Yine programda, “ABD Başkanı Eisenhower'ın, Türkiye Devleti ve Hükümet Başkanına gönderdiği mesajında belirtilen bu dostluğun karşılıklı gayretler sayesinde ve müşterek menfaatlerimiz istikametinde daha da inkişaf etmesi için elden gelenin yapılacağı tabiidir.” açıklaması yapılarak, karşılıklı bağlılıklarını, dile getirmiş bulunmaktadır (Milli Birlik Komitesi Tutanak Dergisi, 1960, C. 1, s. 4).

Türkiye bu söylemlerle Amerika ile olan ilişkilerinde statükonun korunacağını açıkça ortaya koymuştur. Batı ittifakından çekilme niyetinde olmadığını ekonomik ve askeri anlamda birlikteliğini devam ettireceğini ima etmiştir. NATO'ya üye olan memleketlerle de barış içerisinde ilişkilerini sürdürmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu açıdan baktığımızda Türkiye'nin içinde bulunduğu ortamda müttefiklerine ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır (Köprülü, 2018, C. 3, s. 44).

Türkiye ile ABD arasında Temmuz ayı ortalarında “Emekli İnkılap Subayları” adı verilen “Eminsular” olarak kısaltılan sorun ortaya çıkmıştır. Büyükelçi Warren 13 Temmuz günü Gürsel'i ziyaret etmiş ve bu ziyarette Başbakanlık Müsteşarı Albay Alparslan Türkeş de hazır bulunmuştur. Toplantıyı Gürsel açmış, Türk ordusunda yaşlanan subayların olduğunu, orduyu gençleştirmek için Albay ve yüksek rütbeli subayların % 10-15'inin mecburi emekli edilmesini fakat bunun için de 100 milyon liraya ihtiyaçları olduğunu söyleyerek, ABD'den para yardımı talep etmiştir. Büyükelçi, Gürsel'in söylediklerine itiraz ederek Türk ordusunun savaş gücünün azalabileceğini ve ABD'nin kaynaklarının da tükenmez olmadığını, dış yardımların azaltılması konusuna eğilimli olduklarını söylemiştir. NATO Başkomutanı General Norstad Ankara'ya bir günlük ziyarette bulunduktan sonra Washington'da Dışişleri ve Savunma Bakanlıkları temsilcileri ve Amerikan Genelkurmay Başkanı General Twining ile de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Ankara'ya Eminsular için 10 milyon dolarlık bir yardım yapılmasını savunmuş ve bunun üzerine Amerikan yönetimi Eminsular için Türkiye'ye 10 milyon dolarlık bir yardım yapmıştır. Bu yardım doğrudan doğruya Eminsularla ilgili olarak gösterilmemiş, Türk bütçesinin bazı eksiklerini desteklemek gibi açıklanmıştır. Bu olaydan Büyükelçi Warren hiç de memnun kalmamıştır (Armaoğlu, 2019, s. 234-236).

Milli Birlik Komitesi yönetimi döneminde Türkiye ve ABD arasında Eximbank (Export- İmport Bank of Washington) arasında 157.943.000 dolar tutarında bir istikraz (borçlanma) anlaşması imzalanmıştır ve tasdik edilmiştir. Bu dönemde yine Amerika Birleşik Devletleri'nin bir kuruluşu olan Export-İmport Bank ile Cemal Gürsel Hükümeti ve Orman Genel Müdürlüğü arasında 4 milyon dolarlık, borçlanma anlaşması, Export-İmport Bank ile Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu arasında 5.5 milyon dolarlık, Export-İmport Bank ile Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü arasında 15 milyon dolarlık, Export-İmport Bank ile Eti Bank Genel Müdürlüğü arasında 1.731.200 dolar tutarında istikraz (borçlanma) anlaşmaları imzalanmış ve kabul edilmiştir (Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, 29 Mart 1960, C. 2, 10. Birleşim).

Yetkililerin temasları sonucunda Amerika'dan 450 bin ton buğday ithal etmek için ticaret

antlaşması imzalanması konusunda anlaşılmiştir. İlk önce 130 bin tonluk bir antlaşma imzalanmış, daha sonra ihtiyaca göre ekmeçlik buğday ithal edilmesi kararlaştırılmıştır (Hür Yol, 22 Ekim 1960, s. 1).

Diğer taraftan ABD Hükümeti'nin Türk Hükümeti'ne 4. Kotadan yapılacak olan ithalatı finanse etmek üzere hibe olarak 34,4 milyon dolarlık iktisadi yardım yapacağı bildirilmiştir. Bu destek, ABD'nin 1 Temmuz 1960 tarihinde başlamış olan mali yılı içerisinde savunmayı destekleme programı dahilinde Türkiye'ye yapılacak olan yardımın ilk kısmını oluşturmaktadır. Bu yardımın verilmesinin amacı Türkiye ekonomisini takviye etmektir. Bu amaçla sağlanan destek şu malların ithal edilmesi için kullanılmıştır: '11 milyon dolar: akaryakıt; 5,1 milyon dolar: demir ve çelik mamülleri; 6,9 milyon dolar: makine, motorlu araçlar ve parçaları, 3,6 milyon dolar: kimyevi maddeler ve ilaçlar, 3,3 milyon dolar: yapağı, jüt ve lastik, 4 milyon dolar ise diğer ürünler' (Akşam, 4 Ağustos 1960, s. 1).

ABD ve Türkiye çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda birbirlerine karşı ılımlı politikalarını sürdürmüşlerdir. Nitekim bu durum, Jüpiter Füzelinin Türkiye'ye yerleştirilmesi olayında da görülmektedir. Eisenhower yönetimi Sovyetlerin nükleer silahlanmada Batının önüne geçmiş olmasından korkmuş ve NATO'yu askeri açıdan güçlendirme amacıyla Amerikan yapımı Orta Menzilli Balistik Füzelere Avrupa'ya konuşlandırılması konusunda NATO üyelerinin tümünün onayını almıştır. Fakat NATO müttefiklerinin çoğunluğu, Sovyet saldırısından çekindiklerinden ve nükleer bir savaşın hedefi olabilecekleri düşüncesiyle topraklarına füzelerin yerleştirilmesini kabul etmemişlerdir. Yalnızca İngiltere, İtalya ve Türkiye füzelerin topraklarına yerleştirilmesini kabul etmiştir. 28 Ekim 1959'da ABD ile Türkiye arasında imzalanan antlaşma ile Türkiye topraklarına 15 Jüpiter füzesi yerleştirilmiştir. Füzelere Türkiye'ye yerleştirilme çalışmaları Menderes Hükümeti döneminde gerçekleştirilmiştir. Menderes Hükümetini deviren askeri yönetim de Jüpiter Füzelere Türkiye'ye yerleştirilmesini onaylamıştır. 11 Şubat 1961'de ABD ve NATO "Nükleer Düzenlemelerinin İrdelenmesi" başlıklı raporda Türkiye'ye modası geçmiş Orta Menzilli Balistik Füzelere yerleştirilmesi yerine, Polaris Denizaltılarının yerleştirilmesi düşünülmüştür. Raporda hareketli ve gizlenebilen denizaltıların ABD, NATO ile Türkiye'ye daha iyi bir koruma sağlayacağı belirtilmiştir. ABD Başkanı Kennedy, Jüpiter Füzelere modası geçmiş olduğunu ve bunların görevlerini Polaris Denizaltılarının daha iyi yerine getirebileceğini ifade ederek konunun Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile yeniden ele alınması gerektiğini söylemiştir. Türkiye'deki askeri yönetim ise Jüpiter'in Türkiye'nin askeri gücünü artırdığını ve Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini koruduğu görüşünü savunmuştur. Dışişleri Bakanlığı meseleyi fazla büyütmemeyerek, Kennedy de emrin yerine getirildiğini varsayarak konuyu kapatmış ve Türkiye'ye Jüpiter füzeleri yerleştirilmesine karar verilmiştir (Tuncer, 2014, s. 69-70).

20 Ocak 1961 tarihinde John Fitzgerald Kennedy 35. ABD Başkanı olarak göreve başlamıştır (Milliyet, 20 Ocak 1961, s. 2). Kennedy'nin, Yeni Sınır politikası dış politikada bir idealizm ortaya koymuş ve bu politika Türkiye'yi de yakından ilgilendirmiştir. Türk basınında Kennedy ile birlikte dünya barışının sağlanacağı, gerginliklerin azalacağı yönünde beklentiler doğmuştur. Aynı zamanda Türkiye'ye yapılacak ekonomik yardımın artacağı yönünde de bir düşünce ortaya çıkmıştır (İzmir, 2017, s. 185-186).

Kennedy'nin başa geçmesini tebrik eden Cemal Gürsel'in mesajına karşılık, Kennedy de Gürsel'e bir telgraf göndermiştir. 10 Aralık 1960 tarihli Hürriyet gazetesinde bu telgrafa yer verilmiştir. Kennedy, Cemal Gürsel'e "Türkiye ile ABD arasındaki tescanüt önümüzdeki yıllarda da büyük ehemmiyetini muhafazaya devam edecektir. Dünya sulhunun sağlanması uğrunda gayelerimizin müşterek olduğuna kani bulunmaktayım. Yakında tamamıyla kesbi afiyet eylemimiz hususundaki şahsi temennilerimi de ifade etmeme müsaade buyurunuz..." cümlelerinde ilişkilerin dostane bir nitelikte olduğu görülmektedir (Hürriyet, 10 Aralık 1960, s. 1).

Kennedy, selefi Eisenhower'dan farklı bir politika çizerek uluslararası kamuoyundaki Amerikan algısına sempatik bir imaj kazandırmıştır. Amerikan dış siyasetinde farklı araçların kullanılması konusunda çalışmalarda bulunmuştur. Michigan Üniversitesi'nde yaptığı konuşmayla ABD Başkanı Kennedy, gençlerin yabancı ülkelerde görev yapmasını sağlayacak Barış Gönüllüleri Programını başlatacağını duyurmuştur. 1961 yılının Mart ayında Barış Gönüllüleri

Programı Amerikan Kongresi'nin onayı ile yürürlüğe girmiştir. Programın amacı ilgili ülkelerin yetişkin insan gücüne olan ihtiyacını gidermek, hizmet edilen milletlerde Amerika'ya karşı dostane bir anlayışın oluşmasını sağlamaktır. Ara Rejim sonrasında kurulan CHP ve AP Koalisyon Hükümetleri Amerikan yanlısı tutumunu sürdürmüşlerdir ve Türkiye ile Amerika arasında Barış Gönüllüleri hakkındaki Protokolü 1962 yılında imzalamışlardır. Türkiye'nin bu projeye destek verirken Amerikancı dış politika çizgisinden çıkmamak amacıyla hareket ettiğini ve bu durumu Amerika'nın da uluslararası alanda politik çıkarları doğrultusunda kullandığını tahmin etmek zor değildir (Erken, 2015, s. 47-51) ve (Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C. 1, 2015, s. 14).

Türkiye ile Amerika arasındaki ekonomik ilişkiler Kennedy döneminde imzalanan ekonomik yardım anlaşmalarıyla daha da kuvvetlenmiştir. Türkiye'nin gayretleri ile dış ekonomik yardımlar artarak 1961'de 126 milyon, 1962'de 188 milyon ve 1963 yılında da 237 milyon dolara kadar çıkmıştır (İzmir, 2017, s. 194).

Türkiye'de 1960-1961 yılları arasında Amerika'nın desteğine her alanda ihtiyaç duyulmuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler hep belirli bir dengede yürütülmeye çalışılmıştır. Fakat 1961 Anayasası ile ortaya çıkan anayasal sistem, Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrini değiştirmeye başlamıştır. 1961 Anayasası'nın Türkiye için demokratik nitelikleri ağır basan bir anayasa olduğu konusunda şüphe yoktur. Ancak 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlükçü ortam, Türkiye'de uç sol faaliyetlerin hızla gelişmesine ve yayılmasına zemin oluşturmuştur.

Türkiye'de sol hareket, Batı ittifakına ciddi saldırılarda bulunmuş ve en belirgin taktik olarak da Türkiye ile Amerika'yı birbirinden ayırıp bu ülkede geniş bir Anti-Amerikancılığı kuvvetlendirmeyi benimsemiştir. Türkiye içindeki bu tür sübjektif ve ideolojik olaylar, Türk Amerikan ilişkilerine ister istemez zarar vermiştir (Armaoğlu, 2019, s. 248-249).

Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu İlişkileri

Türk-Amerikan ilişkilerinde, ABD Başkanı Kennedy döneminde ekonomik ittifaklar oldukça önem taşımaktadır. Bu ittifakların en önemlisi daha sonra Avrupa Birliği olarak bilinecek olan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile Türkiye arasında başlayan ilişkilerdir (İzmir, 2017, s. 194).

27 Mayıs Askeri Darbesi sonrasında Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki ilişkiler belirli bir dönem askıya alınmıştır. Milli Birlik Komitesi 11 Temmuz'da açıklanan programında AET'ye girişi kolaylaştıracak yeni ekonomik, ticari ve mali politikalarda reformlar yapılacağını bildirmiştir. Milli Birlik Komitesi yönetimi AET ile 14 Ekim 1960'ta Brüksel'de gerçekleşen görüşmelerde, Roma Antlaşması hükümleri çerçevesinde gümrük birliğine gitmek istediklerini dile getirmiştir. Görüşmelerde Türkiye heyeti Yeni Türk Tezi olarak isimlendirilen görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bunlardan bazıları şu şekildedir: Tarım mallarının dış satımında karşılıklılık ilkesi koşulu çerçevesinde Türkiye'nin AET'ye uyguladığı tüm gümrük vergileri on iki yıl içinde aşamalı olarak kaldırılacaktır. Sanayi malları ithalatında Türkiye karma bir rejim uygulayacak, Sanayi ürünlerinin %30'luk bölümü koruma altına alınacak ve yerli sanayideki gelişmeler ile uyumlu olarak on iki yılı aşabilecektir. Geriye kalan %70'lik kesim üzerindeki vergiler ise kademeli olarak sınıflandırılacaktır. Bu minvalde Türkiye AET'den iki istekte bulunmuş ve Türk ihraç mallarının, AET üyesi ülkelerin birbirlerine uyguladıkları gümrük rejimine tabi olmasını ve Türkiye'nin planlı kalkınma hamlesine destek olmak için 100-120 milyon dolarlık bir kredi açılmasını istemiştir. Türkiye ile 10-21 Nisan 1961 tarihlerinde yapılan görüşmelerde AET, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan ülkelerinin mali ve ekonomik yardımlarıyla çıkartılabileceği görüşünü benimsemişlerdir. Türk tarafı ise AET ile Türkiye arasında yapılacak olan anlaşmanın "Ortaklık Antlaşması" başlığı altında olması gerektiğini, hedefin "Gümrük Birliği" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türkiye kendisinin Yunanistan ile eşit görülmesi konusunu önceliğine almıştır. 9 Temmuz 1961'de Yunanistan ile AET arasında Ortaklık Antlaşması imzalanması ile Türkiye, Yunanistan'ın gerisinde kaldığını düşünmeye başlamıştır. İrlanda ve İngiltere'nin de AET'ye başvurması, AET'nin Türkiye ile imzalamayı düşündüğü antlaşmayı ertelemesine neden olabilirdi. Türkiye 24 Ağustos 1961'de AET'ye sunduğu belgelerde, Türkiye ile AET'nin iki aşama sonunda gümrük

birliğini gerçekleştirecekleri belirtilmiştir. Birinci aşamada Türkiye ekonomisinin gümrük birliğine uygun hale getirilmesi için gerekli önlemler alınacak, ikinci aşamada ise Türkiye'nin AET ülkelerine uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları sıfırlanacaktır. Belgede Türkiye'nin Batı dünyası ve NATO için önemi vurgulanmış, ekonomik gücünün yetersizliğinin bilincinde olan Türkiye, siyasal nedenlerle ön plana çıkmaya çalışmıştır. Türkiye'deki siyasi gelişmeler bahane edilerek görüşmeler AET tarafından askıya alınmıştır. Türkiye bir taraftan AET ile yeniden görüşmelerin başlatılması için çaba göstermiş, diğer taraftan da ticaretini Sovyetler Birliği ile Doğu Bloğu ülkelerine kaydırabileceğini dile getirerek Fransa ile olan gerginliği yumuşatmaya çalışmıştır (Tuncer, 2014, s. 130-133).

Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri

Menderes Hükümetinin son dönemlerinde Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde birtakım yakınlaşmalar olmuştur. Bu süreçte iyi komşuluk ve dostluk çerçevesi içinde ilişkilerin normal haline gelmesi için mutabakat sağlanmıştır. Bu mutabakat, Türkiye'nin Batı ittifakından çıkmadan Sovyetler Birliği ile ilişkilerini düzeltme çabası olarak değerlendirilmelidir. 11 Nisan 1960 tarihinde Ankara'da yayınlanan ortak bir bildiri Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir toplantı yapılması ve her iki devletin başbakanlarının birbirlerini ziyaret etmeleri kararlaştırılmıştır. İlk ziyareti Adnan Menderes Temmuz ayında Moskova'ya yapacakken 27 Mayıs askeri darbesinin yaşanması buna engel olmuştur. 27 Mayıs'ta idarenin değişmesi Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin gelişmesine imkân tanımadığı gibi, aksine gecikmesine de yol açmıştır (Bilge, 2014, s. 414-417).

Sovyet Rusya ile Menderes Hükümeti döneminde ilişkilerin geliştirilmesi için Ticaret Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma Türk Dışişleri Bakanlığı öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşma ile iki devlet arasında karşılıklı olarak 21 milyon dolar değerinde mal mübadele edilmesine, Sovyet yönetiminin Türkiye'den hammadde, tütün ve meyve; Türkiye'nin de Sovyet Rusya'dan makine, kimyevi maddeler ve cam eşya satın alması kararlaştırılmıştır. Nitekim bu dönemde Sovyet Rusya ile bir antlaşma imzalanırsa da ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir (Yeni Sabah, 15 Mart 1960, s. 1).

Darbeden birkaç hafta önce Türkiye Sovyetlerden gelen sert bir notaya maruz kalmıştır. 1960 Mayıs'ının ilk günlerinde Sovyetlerin hava sahasında bir Amerikan U-2 keşif uçağının düşürülmesi olayı ABD ile Sovyetler Birliği arasında gerginliğe sebep olmuştur. Bu gergin ortamı yeni Sabah Gazetesi 15 Mayıs 1960 tarihli sayısında "Türkiye'de ve Japonya'da üstlenen 6 Amerikan U2 uçağı faaliyetlerini durdurdu" manşeti ile yayınlamıştır. İlgili haberin New York'un Daily News gazetesi tarafından yayınlandığı, fakat konuyla ilgili Amerika'nın resmi çevresinden bir yorum gelmediği belirtilmiştir. Sovyet Rusya semalarında düşürülen Amerikan keşif uçağı ile ilgili Sovyetler Birliği Hükümeti, Türkiye, Norveç ve Pakistan'a ikinci bir nota vermiştir. Bu üç devlet Amerika ile suç ortaklığı yapmakla itham edilmiştir. Rusya İran'a da bir nota vererek Batılı müttefiklerini uyarmasını istemiştir (Yeni Sabah, 15 Mayıs 1960, s. 1).

Sovyet Rusya, bu uçağın pilotunun sağ olduğunu ve Sovyet toprakları üzerinden casusluk yapmak için uçtuğunu, önce Adana yakınlarındaki İncirlik Hava Üssünden hareket edip Pakistan'da Paşaver'e uğradığını, daha sonra da Sovyet Hava Sahasından geçip Norveç'te Bodö Üssüne yöneldiğini açıklamıştır (Ülman&Gönlübol, 2014, s. 318).

Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu Sovyet Büyükelçisi Rijov'u makamına davet ederek Türkiye'nin cevabi notasını vermiştir. Zorlu özetle; Türkiye'nin kendi semaları dışındaki yabancı uçakların faaliyetlerinden mesul tutulamayacağını ve Türk makamlarından uçuşla ilgili herhangi bir izin talep edilmediğini, Türk makamlarının konudan haberdar olmadığını ve U-2 Uçağının Türk topraklarından havalanmadığını söyleyerek Sovyet iddialarını reddetmiştir (Yeni Sabah, 27 Mayıs 1960, s. 1).

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin gerildiği bir süreçte Türkiye'de 27 Mayıs Askeri Darbesinin gerçekleşmiş olması iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Darbeden hemen sonra 31 Mayıs'ta Sovyet Büyükelçisi Rijov, Cemal Gürsel'i ziyaret ederek SSCB'nin yeni hükümeti tanıdığını resmen bildirmiş ve yeni yönetimin SSCB ile ilişkileri

iyileştirecek güçte olmasını dilemiştir.

Büyükelçi darbe öncesinde başbakanların planladığı ziyaretlerin ertelenmemesi konusunda ısrar etmiştir. Ama Cemal Gürsel 27 Mayıs 1960'ta yaptığı bir açıklamada "önemli materyal gelişme sağlamış bu büyük komşumuza kararlaştırılmış olan geziyi yapamayacağını ileriki bir tarihe ertelediğini" bildirmiştir (Oran, 2015, C. 1, s. 773).

Sovyetler Birliği yeni yönetimle ilişkilerin iyileştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Kruşçev, 28 Haziran 1960 tarihinde Cemal Gürsel'e, 8 Temmuz 1960 tarihinde de Cemal Gürsel Kruşçev'e mektup göndererek karşılıklı olarak birbirlerine mesajlarını iletmişlerdir. Kruşçev mektubunda, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki eski dostluk bağlarının canlandırılmasının ve Türkiye ile iyi münasebet kurulmasının amaçlandığını belirtmiştir. Cemal Gürsel de Kruşçev'in bu arzularına memnuniyetle iştirak ettiğini, Türkiye'nin bütün komşu devletlerle olduğu gibi Sovyetlerle de dostane bir şekilde geçinme niyetinde olduğunu dile getirmiştir (Hakimiyet, 1 Eylül 1960, s. 1).

Kruşçev ayrıca, Türkiye'nin tarafsızlık politikası takip etmesi durumunda Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin düzelebileceğini ifade etmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin tarafsızlık politikasına geçmesi durumunda askeri harcamalarının büyük ölçüde azalmış olacağını ve böylece kendi öz kaynaklarını ülkenin kalkınması ve halkın refahının yükseltilmesi için kullanabileceğini ifade etmiştir. Yeni hükümetin ekonomik güçlükleri ancak tarafsız bir dış politika ile çözebileceğini ifade eden Kruşçev, iki ülkeyi birbirinden ayıran değil birleştiren konuları arayıp bulmanın daha doğru olacağını dile getirmiştir. Cemal Gürsel de karşılık olarak, Türkiye'nin özellikle NATO ve CENTO gibi ittifaklardan doğan uluslararası yükümlülüklerine bağlı kalacağını, bu ittifakların savunma amaçlı olduğunu ve olası bir saldırgandan başka hiçbir devlete karşı olunmadığını belirterek askeri harcamaların azaltılmasının ancak uluslararası genel silahsızlanmanın sağlanması ile gerçekleşeceğini söylemiştir (Tuncer, 2014, s. 100). Sovyet Rusya ABD'ye yakınlığı ile bilinen iktidarın değişmesiyle birlikte yeni yönetime yaklaşmaya çalışmıştır. Fakat 11 Temmuz 1960 tarihli Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısında Sovyet Rusya ile ilgili olarak şu görüş dile getirilmiştir: Türkiye'nin büyük kuzey komşusu Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin karşılıklı saygı esasına dayalı iyi komşuluk çerçevesinde yürütülmesi için gayret gösterilecektir. Dünyada istikrar ve barışın kurulması için sarf edilen çabaların sonuç vermesi ile komşuluk ilişkisinin güçlendirilmesinin tesisi daha da kolaylaşmış olacaktır. Milli Birlik Komitesi yönetiminin Sovyetlere karşı daha mesafeli durması, aynı tutanakta Batı ittifaklarına bağlı kalacağını açıklaması Sovyetlerin Türkiye üzerinde umduğunu bulamamasına neden olmuştur (Milli Birlik Komitesi Tutanak Dergisi, 11 Temmuz 1960, C. 1, s. 5).

Diğer taraftan Türkiye, Sovyet Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi adına Moskova'ya yeni bir büyükelçi atayarak adım atmıştır. Milli Birlik Komitesi yönetimi Fahri Korutürk'ü, Moskova'ya Büyükelçi atayarak Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerine verdiği önemi de göstermiştir. Daha sonra Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Ekim 1960'ta New York'ta Kruşçev'le buluşarak 1939'dan beri yapılan ilk üst düzey görüşmeyi gerçekleştirmiştir. Görüşmede Kruşçev, ekonomik yardımdan Gürsel'in Moskova'ya davetine kadar bir dizi teklifte bulunmuştur. Fakat Sarper hepsini geri çevirmiştir. Sovyet Rusya bu görüşmede Türkiye sınırındaki Sovyet askeri birliklerini yüzlerce kilometre geriye çekmeyi önermiş, bunun karşılığında Türkiye'nin sınırdan biraz geri çekilmesini isteyerek Sovyetlerin ortak denetime hazır olduğunu bildirmiştir. Sarper ile Kruşçev arasındaki görüşmelerden istenilen bir sonuç elde edilememiştir (Oran, 2015, s. 774).

1961 yılına gelindiğinde Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde karşılıklı beyanlara rağmen yakınlaşma yönünde bir gelişme sağlanamamış ve hatta ilişkiler duraklama yönünde seyretmiştir. İki ülke arasında 1961 yılında da füze krizi devam etmiş ve Türkiye'de orta menzilli füze rampalarının yerleştirilmesi ve NATO'yla yapılan iş birliği ile ilgili olarak Sovyetler Birliği 3 Şubat 1961'de Türkiye'ye bir nota vermiştir. Bu notaya karşı 25 Şubat 1961'de Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından bir cevap verilerek Türkiye'nin güvenliğini sağlayacak tedbirlerin alınmasının en doğal hakkı olduğu bildirilmiştir. (Cumhuriyet, 25 Şubat 1961, s. 1) Türkiye'nin almış olduğu tedbirlerin Sovyetlere karşı olmadığı, ittifaklarının ittifak dışı devletlerle iyi ilişkiler kurmasına mâni olmadığı açıklanmıştır. Dışişleri Bakanı Selim Sarper, NATO toplantısından sonra

yurda dönerek gazetecilere 19 Kasım 1961'de verdiği demeçte; Sovyet Rusya'dan şimdiye kadar bir yardım talebinde bulunmadıklarını, bundan sonra da böyle bir talepte bulunmaya niyetli olmadıklarını belirtmiştir (Bilge, 2014, s. 419).

1961 Ekim seçimlerinden 1964 Kıbrıs buhranına kadar geçen süreçte, Türk-Sovyet ilişkileri olumlu bir havayı yakalayamamıştır. 27 Nisan 1961'de, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında doğrudan demiryolu ulaşımını sağlayan bir sözleşme imzalanmıştır. İsmet İnönü'nün, 20 Kasım 1961'de başbakanlığa seçilmesi ile birlikte Kruşçev gönderdiği mesajda, Türk Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi ümidini yinelemiştir. Karşılıklı olarak iki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerinin devamı konusunda fikir birliğine varılmıştır (Tuncer, 2014, s. 101-103).

Türkiye- Ortadoğu Ülkeleri İlişkileri

27 Mayıs Askeri Darbesi sonrasında Türkiye'deki yeni yönetimi ilk tanıyan Ortadoğu ülkesi İran olmuştur. Dönemin İran Şahı Rıza Pehlevi, İran ve Türkiye ilişkilerinin dostluk ve bağlılık çerçevesinde süreceğini açıklamıştır (Karaca, 2010, s. 116).

1960 yılından önce Türkiye'nin resmi politikası ve söyleminde Arap davalarını desteklemek ve onların yanında durmak gibi bir önceliği söz konusu değildi. Arap dünyasının Türkiye'ye bakışı da aynı minval üzerine şekillenmişti. Laik devlet yapısına sahip Türkiye ile İslami değerlerin vurgulandığı birçok Arap devleti arasındaki sistem ve ideoloji farklılıkları ile birlikte Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan yeni Ortadoğu nizamı, iki tarafın birbirine bakış ve tutumunu belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında Türkiye, Batı ittifakı içinde olması sebebiyle Üçüncü Dünya devletleri tarafından Batının sözcüsü olarak görüldüğü için, Batılı devletlerin yönetimi altında ezilen Arap devletleri, kendilerini Türkiye'ye yakın görmemekteydi. Türkiye ile Arap Devletleri'nin yakınlaşması Türkiye'nin kendi iradesiyle hareket etmesine bağlıydı (Tuncer, 2014, s. 113-114).

Bu dönemde Bağdat Paketi, İsrail'in tanınması, Süveyş Krizi, Ürdün Meselesi ve Suriye'de yaşanan karışıklıklar Türkiye'nin bölgedeki ülkelerle arasının açılmasına ortam hazırlamıştır. 27 Mayıs askeri darbesi sonrası Türk dış politikasında köklü değişimler yapılması gerektiği düşüncesi ülke genelinde kabul görmüş bir beklentiydi. Bu düşünceye yönelik ilk olarak Ortadoğu Devletleri ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi sorunu ele alınmıştır (Kuruloğlu, 2017, s. 192-193).

Ortadoğu devletlerinden uzaklaşıp Batı yanlısı politika izleyen Demokrat Parti yöneticilerinin aksine Arap ülkeleri ile yakınlaşmayı uygun gören Milli Birlik Komitesi çok başarılı olmamakla birlikte 27 Mayıs Askeri Darbesi öncesi Türk-Arap ilişkilerine göre, darbe sonrası ilişkileri geliştirme çabası içine girmiştir (Karaca, 2010, s. 99).

29 Eylül 1961'de Suriye'de gerçekleştirilen darbe sonucu başa geçen yönetimin, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılma kararını Türkiye, Suriye'nin bir iç meselesi olarak değerlendirmiştir. Ürdün'den sonra Şam yönetimini tanıyan ikinci ülke Türkiye olmuştur. (Müezzinoğlu, 2023, s. 44)

Ankara'nın Suriye'deki yeni yönetimi tanıması Mısır'ın tepkisine yol açmıştır (Oran, 2015, s. 786). 2 Haziran 1960 tarihinde Mısır Hükümeti Ankara'ya elçi göndererek Mısır ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkileri fiili olarak başlatmıştı. Fakat Şam yönetiminin tanınması sonucunda Nasır yönetimi Türkiye ile diplomatik ilişkilerini sonlandırmıştır. 27 Mayıs askeri darbesinden önce Mısır ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerde yumuşama görülürken, 27 Mayıs askeri darbesi sonrasında ise Mısır ve Türkiye ilişkilerinin başa döndüğü gözlenmiştir (Karaca, 2010, s. 117).

Milli Birlik Komitesinin bağımsızlığını yeni kazanan ya da bağımsızlık için uğraşan ülkelere karşı çoğu zaman sözde bile olsa önceki yönetimden daha fazla bir yakınlık duyduğu anlaşılmaktadır. Milli Birlik Komitesi yönetimi ele alınca o sırada Fransa'ya karşı Bağımsızlık Savaşı veren Cezayir'e bir sempati duymuştur. Cemal Gürsel Türkiye'nin Cezayir milliyetçileri ile Fransa arasındaki anlaşmazlığı çözmek için arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Birleşmiş Milletlerde Cezayir meselesi konuşulurken Cezayirli milliyetçilere destek verilmiştir (Gönlübol, Ülman, 2014, s. 325).

1961'de Irak, Kuveyt topraklarının kendisine ait olduğunu, İngilizlerin bu toprakları kendilerinden kopardığını öne sürerek Irak birlikleri Kuveyt'i ablukaya almıştır. Bunun üzerine İngilizler Kuveyt'e asker göndermişlerdir. Türkiye bu olayda geçmişe göre farklı bir yol izleyerek, İngiliz yanlısı tutum sergilemek yerine İngiltere ve ABD elçileri ile görüşmeler yaparak arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. İngiliz birliklerinin çekilmesinden sonra bunların yerini Araplar Arası Güvenlik Kuvvetlerinin alması sonrasında sorun geçici olarak çözüme bağlanmıştır (Akalın, 1999, s. 131).

Milli Birlik Komitesi yöneticileri Ortadoğu ülkelerine karşı 11 Temmuz 1960 Tutanağında da bahsedildiği gibi Birleşmiş Milletler prensiplerine uygun olarak hareket etmiş olup bu ülkelere karşı ilgili davranıp, yakınlık duymuştur ve bu strateji ile ilişkilerini değişen düzene göre iletmiştir.

Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Kıbrıs Sorunu

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a garantörlük yetkisi tanıyan Londra ve Zürih Antlaşmaları ile birlikte Kıbrıs'ta bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmişti. 13 Aralık 1959'da yapılan seçimler sonucunda Başpiskopos III. Makarios Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük de Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçilmiştir (Kaya, 2021, s. 480-481).

Geçici hükümet tarafından hazırlanan 199 maddelik anayasa 6 Nisan 1960'ta kabul edilmiştir (Oran, 2015, s. 719). Hazırlanan bu anayasadan Rumlar pek memnun olmamış ve Anayasaya göre Lefkoşe, Limasol, Magosa, Baf ve Lamaka kentlerinin Türk ve Rum topluluklarına ait ayrı belediyeler şeklinde teşkilatlanmasına karar verilmişti. Makarios bazı belediyeler konusunda yaşanan problemlerin çözümü için 1960'ta Türkiye'yi ziyaret ederek, anayasada belirtilen şehirlerde iki ayrı belediye olmasını kabul etmediğini, tek bir belediye şeklinde idarenin devam ettirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Ancak bu durum adada yaşayan Türklerin yaşam hakkına müdahale ortamı oluşturabileceğinden reddedilmiştir (Köprülü, 2018, s. 48-49).

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük müzakerelerde Zürih ve Londra Antlaşmalarının bir an önce tatbikinin gerekliliğine vurgu yaparak askıda kalan meseleler hakkında anlaşmaya varmakta gecikmenin bütün Kıbrıs üzerinde ağır etkileri olacağına değinmiştir. Küçük ayrıca, iyi niyet ve iş birliği havasının bir kısım gecikmeler yüzünden bozulmaya yüz tuttuğunu söylemiştir. İngiltere Kıbrıs'taki kendi üslerini terk etmemek ve çıkarlarını korumak için askıda kalmış ve çözüm bekleyen bazı sorunları görmezden gelme ve Kıbrıs'ı tamamen başka bir devlete bırakmama politikasını benimsemiştir. Bu minvaldeki politikasını sürdürürken de Londra ve Zürih Antlaşmalarında ortaya çıkan olumlu havanın devam ettirilmesini istemiştir (Yeni Sabah, 19 Mayıs 1960, s. 1).

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı tutanağına baktığımızda Kıbrıs ile ilgili olarak şu tespitlerin yapıldığı görülmektedir: *"Dost ve müttefik Yunanistan ile olan münasebetlerimize de işaret etmek isteriz. Bu münasebetlerin Kıbrıs meselesinin hallinden sonra ananevi bağlarımıza ve müşterek menfaatlerimize uygun olarak geliştiğini memnuniyetle müşahede ve bu gelişmenin ileride daha da kuvvet bulmasını samimiyetle temenni etmekteyiz. Kıbrıs'taki cemaatimizin haklarının ve menfaatlerinin korunmasına ve Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbalinin teminat altına alınmasına imkân verecek olan Zürih ve Londra Antlaşmalarının nihai tekemmül safhasına ulaşmaktayız. Kıbrıslı Soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde milletimizden ve Hükümetimizden daima görecekları yakın alaka ve muhabbetle yürekleri ferah ve başları dik olarak şeref ve vakarla vazifelerini yerine getireceklerine, mesuliyetlerini alacaklarına ve refah ve saadet içinde yükselip ilerleyeceklerine inanıyoruz."* (Milli Birlik Komitesi, Tutanak Dergisi, 1960, C. 1, s. 4) ifadelerine yer verilmiştir.

Türkiye'nin 1960 yılı dış politika analizinde Kıbrıs ayrı bir eksen ve hassas bir konumda ele alınmıştır. Milli Birlik Komitesi yönetiminin Kıbrıslı Türklerin hak ve menfaatlerini koruma yolundaki bu yaklaşımı ve bakışı, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki hassasiyetini açıklayıcı niteliktedir. Kıbrıslı Türklerin hak ve menfaatlerinin korunması önceliği Türkiye'nin baş hedefleri arasında yer almış ve belki de 1960 yılı dış politikasının en belirgin olayı olarak ön plana çıkmıştır (Köprülü, 2018, s. 46).

16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. (Milliyet, 16 Ağustos 1960, s. 1) Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalanan Londra Antlaşması, henüz Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortaya çıkmadığı dönemde yürürlüğe girdiğinden, Kıbrıs Türk ve Rum liderlerinin bir bildirimle katılımları sonucunda yeniden imzalanmış olup Lefkoşa Antlaşması ismini almıştır (Oran, 2015, s. 719).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sonrasında, Cumhurbaşkanı Makarios'a güven mektubunu sunan ilk beş Büyükelçiden biri Türkiye Büyükelçisi Albay Emin Dirvana olmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin büyükelçilik açtığı ilk başkentler Ankara, Atina, Londra, Washington ve Bonn'dur (Tuncer, 2014, s. 31).

27 Mayıs yönetimi, Yunanistan ve müttefik olduğu diğer devletlerle dış politikasında olumsuzluğa sebep olacak konulardan olabildiğince kaçınmaya çalışmıştır ve bu bağlamda Kıbrıs konusunda oldukça özenli davranmayı tercih etmiştir. Albay Emin Dirvana'nın Kıbrıs'taki uzlaşmacı tutumuna rağmen, Kıbrıs Türk ve Rum toplumları içindeki milliyetçi kişilerin siyasal unsurlar içindeki önemli noktalarda bulunmaları, Kıbrıslılık temelinde bir ortamın oluşmasını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal olarak işlemlerini engellemiştir (Oran, 2015, s. 720).

Kıbrıs uyuşmazlığı hakkında uzun uğraşlar sonucunda varılan mutabakatlardan sonra tespit edilen anayasa ve milletlerarası statü yürürlüğe konulmuş, fakat Kıbrıs Rum cemaati liderleri tarafından ihlal edilmiştir. Yaşanan ihlaller ve her türlü olumsuz gelişmeler karşısında Türk Hükümeti, 1961 yılından itibaren sürekli uyarılarda bulunmuştur. Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Selim Sarper 5 Ağustos 1961 tarihinde verdiği demeçte, "Kıbrıslı Türkler iyi niyetle Londra ve Zürih Antlaşmalarını kabul etmişlerdir. Bu antlaşmaların tatbiki için hüsnü niyetle çalışıyoruz. Bu antlaşmaları ihlal etmek isteyenler olursa, netice onların lehine olmayacaktır. Temenni ederim ki Kıbrıslılar ellerindeki nimetin kıymetini bilerek Zürih ve Londra antlaşmalarını başarı ile tatbik etsinler" diyerek Türk Hükümeti'nin konunun takipçisi olduğunu belirtmiş ve Rum tarafına gerekli uyarıyı yinelemiştir (Bilge, 2014, s. 373).

SONUÇ

Türkiye'de Tek Partili Cumhuriyet yönetiminden sonra 1945'te Çok Partili Demokratik bir dönem başlamış, özellikle 1950 yılında Demokrat Parti yirmi yedi yıllık CHP idaresine son vererek iktidara gelmiştir.

1950'de yaşanan iktidar değişimi ve DP'nin yürüttüğü yeni siyaset muhalefetin tepkisine neden olmuş, fakat halk tarafından belirli bir dönem benimsenmiştir. Demokrat Parti'nin ilk yıllarında dış yardımların da artmasıyla Türk ekonomisi dinamik bir döneme girse de 1950'lerin ortalarına doğru artan borçlar ve ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar Demokrat Parti'ye olan bakışın yön değiştirmesine sebep olmuştur. Demokrat Parti, Batı yanlısı bir dış politika izlese de değişen şartlar DP iktidarını son dönemlerinde Sovyetlere yakınlaştırmıştır. 27 Mayıs 1960'ta DP iktidarına karşı askeri bir darbenin gerçekleşmesi ülkede bütün siyasal koşulları ve ortamı değiştirmiştir. Milli Birlik Komitesi, Devlet ve Hükümet Başkanı olan Cemal Gürsel öncülüğünde kurulan I. ve II. Cemal Gürsel Hükümeti eliyle Milli Birlik Komitesinden çıkan dış politika kararları uygulanmıştır.

Milli Birlik Komitesi yönetimi iktidarı devralmasından itibaren dış politikadaki ana yürüncesini ve politik çizgisini açıklamıştır. Bütün ittifaklara bağlı kalınacağına yönelik bir taahhütte bulunmuş, bir anlamda ABD'nin tepkisine karşı önlem alınmıştır. Nitekim Milli Birlik Komitesi yönetimi de ilerleyen süreçte ABD'ye olan ekonomik ve politik bağlılıktan tam anlamıyla vazgeçmemiştir. ABD ile olan bağları sürdürmesi nedeniyle bir çelişki gibi gözükse de Milli Birlik Komitesi yönetimi, değişen dünya düzeni içinde milli menfaatleri göz önüne alarak hareket etmeye çalışmıştır. Sovyetlerle iyi komşuluk ilişkisini yürütmeyi amaçlayıp denge kurmaya ve Sovyetlerin tepkisini çekmemeye çalışmıştır. Fakat yaşanan U-2 Olayı ve Amerikan Balistik Füzelelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi konusunda iki devlet arasında gerginlikler yaşamıştır. Yaşanan krizde, Amerika'yı arkasına alan Milli Birlik Komitesi yönetimi net bir şekilde tepkisini ortaya koymuştur.

Daha sonraki yıllarda Sovyet Rusya Türkiye'ye yakınlaşmaya çalışsa da ilişkiler soğuk bir

havada ilerlemiştir. 1961 yılına gelindiğinde iki ülke arasında ilişkiler gelişmemiş, hatta duraklama noktasına gelmiştir. Demokrat Parti iktidarı Ortadoğu ülkelerine karşı Batının çıkarlarına ters düşmeyecek politikalar yürütse de Milli Birlik Komitesi yönetimi, Birleşmiş Milletler prensiplerine uygun olarak hareket etmiş, Ortadoğu ülkeleriyle ilgili sorunlarda arabulucu bir rol üstlenerek yakınlaşma çabası içerisine girmiştir. Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin hak ve çıkarlarını koruyarak geleceklerini güvence altına almak için de kararlı bir tutum sergilenmiştir. Milli Birlik Komitesi yönetimi Türk Dış Politikasında komşu devletlerle ve müttefikleriyle iyi komşuluk ilişkisi ve barış temelli bir arayış içerisinde olsa da 1960'lı yılların ortalarından itibaren başta Kıbrıs sorunu olmak üzere yaşanan gelişmeler ilişkiler ağını çalkantılı bir sürece sürüklemiştir.

Kaynakça

Resmi Yayınlar

Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları(Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi), Hazırlayanlar: Dr. İrfan Neziroğlu, Dr. Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 2014.

Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C. 1, 2015.

Kurucu Meclis Tutanak Dergisi, 29 Mart 1960, C. 2, 10. Birleşim.

Milli Birlik Komitesi, Tutanak Dergisi, B. 2, 11.07.1960, C. 1, s. 4.

Milli Birlik Komitesi, Tutanak Dergisi, B. 2, C. 1, 11.07.1960, s. 5.

Gazeteler

Cumhuriyet (25 Şubat 1961)

(Hakimiyet, 1 Eylül 1960)

Hürriyet (1960, 10 Aralık)

(1960, 8 Eylül), (1960, 1 Eylül)

Hür Yol (1960, 22 Ekim)

Milliyet (27 Mayıs 1960, 20 Ocak 1961, 25 Şubat 1961)

Yeni Sabah(1960, 27 Mayıs), (1960, 15 Mart), (1960, 15 Mayıs), 1960, 27 Mayıs), (1960, 19 Mayıs)

Kitaplar

Armaoğlu, F. (2014). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1995)*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Armaoğlu, F. (2019). *Türk Amerikan İlişkileri(1919-1997)*, İstanbul: Kronik Yayınları.

Başgil, A.F. (2011). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Bilge, S., Gönlübol, M., Kürkçüoğlu, Ö., Sar, C., Bingün, H., Sander, O., ... (2014). *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Ankara: Siyasal Kitapevi.

Güven, C. (2016). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları İçin Seçilmiş Tam Metin Anayasalar, Kanunlar ve TBMM Kararları(1876-2016)*, Konya: Eğitim Yayınevi

Kaya, Y., (2021). *Türk Dış Politikasında Kıbrıs Sorunu*, N. Koç (Ed.), Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Demokrasi ve Dış Politika (1938'den 2000'li Yıllara) içinde, (466-495). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Müezzinoğlu, E. (2023). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Oran, B. (2015). *1960-1980: Görelî Özerklik*, B. Oran (Ed.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980 içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tuncer, H. (2014). *27 Mayıs'tan, 12 Mart'a Türk Dış Politikası*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yıldız, A. (2001). *İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Makaleler

Erken, A. (2015). Türkiye'de Barış Gönüllüleri Programına Bir Bakış: 1961-1970. Avrasya Etüdüleri, 48 (2), 39-63. Erişim adresi:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasya/issue/35348/392453>

Özkaya Duman, O. & Birsnel, H. (2016). DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK DİŞ POLİTİKASI

VE BU POLİTİKANIN DİNAMİKLERİNE ETKİ EDEN DIŞ GELİŞMELER. Atatürk Dergisi,
1 (1), 299-318. Erişim
adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad/issue/2368/30375>

Gönlübol, M. (1966). Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965. Ankara Üniversitesi
SBF Dergisi, 21 (01),. DOI: 10.1501/SBFder_0000000414.

İzmir, B. (2017). Türk Amerikan İlişkilerinin Sonbaharı: John F. Kennedy'nin Başkanlığı
ve Türk Basını 1960-1963, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk
Yolu Dergisi, 61(16), 179-205. DOI: https://doi.org/10.1501/Tite_0000000477

Köprülü, G. (2018). Cemal Gürsel Dönemi Türk Dış Politikasının Dinamikleri. Bitlis Eren
Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3 (3),34-
56.Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beuibfaid/issue/39264/446877>

Kuruloğlu, F. (2017). 27 MAYIS DARBESİ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ
AÇILIMLAR: ORTADOĞU ve SOVYETLER BİRLİĞİ İLE İLİŞKİLER(1960-1965) .
Karadeniz Araştırmaları , 14 (54) , 189-206 . Retrieved from
<https://dergipark.org.tr/en/pub/karadearas/issue/68455/1069720>

Tezler

Akalın, C. (1999). Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Hareketi, (Doktora Tezi).
Erişim adresi: <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/191812>

Karaca, A. (2010) İki Askeri Darbe Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları
1960-1980, (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=mIBQn52cM2vOeaArCXtgew&no=0LnW4quq07PN3jWTUgWsg>

EXTENDED ABSTRACT

There has been a lack of in-depth examination in Turkish foreign policy scholarship about the effects of interim administrations that were established after military coups between 1960 and 1983. During these eras, which were marked by disruptions in democratic governance, there were efforts to carry out domestic and foreign policy by means of temporary regime administrations. The National Unity Committee (MBK), which was formed in the aftermath of the military coup on May 27, 1960, had a substantial and decisive impact on the development of the political culture following the coup. Under the leadership of Cemal Gürsel, head of the National Unity Committee and President of the State and Government, attempts were undertaken during the MBK period to address foreign policy issues through the I and II Cemal Gürsel Governments. During the MBK period, deliberate actions were taken to strengthen political and diplomatic ties with the United States and European nations. Efforts were undertaken to sustain connections with international organizations that Türkiye was associated with, like NATO and CENTO. In addition, there were efforts made to enhance contacts and collaboration with the Council of Europe, as well as to pursue membership in the European Economic Community. In order to promote positive and cordial ties with neighbouring countries, various measures were undertaken to develop a political and diplomatic rapport with the Soviet Union, extend assistance to the independence movements of Arab nations, and foster friendly relations with countries in Africa and the Far East. Measures were also taken to protect the rights of Turkish Cypriots. This study analysed the period between 1960 and 1961 in Turkish foreign policy after the coup by examining data from the Constituent Assembly and the National Unity Committee, government programs, contemporary media, memoirs, as well as pertinent publications, books, and theses. The paper emphasizes the shift in Türkiye's foreign policy direction from a strategy of equilibrium during World War II to alignment with the Western bloc in the initial phases of the Cold War. Türkiye's recognition of the necessity for outside help in order to promote economic growth, as demonstrated by its choice to assist the Allies in the last stages of World conflict II, highlights the transition towards a strategy that aligns with Western interests in the period following the conflict. In 1960, the economic difficulties in Türkiye reached their highest point, leading Prime Minister Menderes to declare his intention to visit Moscow in July of that same year. However, this tour was interrupted as a result of the military coup. The Democrat Party (DP) government's efforts to tackle socio-political and economic challenges were abruptly halted by a military coup on the night of 27 May 1960. This led to the disbandment of the government and parliament, as well as a prohibition on any political endeavours. The coup, orchestrated by a faction of subordinate and intermediate-ranking officers known as the National Unity Committee within the military, did not seek to directly alter foreign policy. Upon assuming power, the junta explicitly stated that Türkiye's foreign policy approach will remain unchanged in terms of both method and philosophy. Nevertheless, the study suggests adopting a sophisticated strategy towards international relations, which involves managing commitments to Western alliances while also fostering relationships with neighbouring and non-aligned nations. This approach requires skilfully navigating obstacles such as the U-2 Incident and the deployment of American ballistic missiles in Türkiye. The abstract emphasizes the significance of examining the period after the 27 May 1960 coup in comprehending Türkiye's foreign policy transformation and the influence of interim administrations on influencing diplomatic actions and reactions to regional and global events.